

Милан Богојевић
ВЛАДАР ИЗ СЕНКЕ
Генерал Петар Живковић

Уредник
Зоран Колунџија

Фотографију Петра Живковића на корици
обратио и колорисао
Иван Кршев

Милан Богојевић

ВЛАДАР ИЗ СЕНКЕ

Генерал Петар Живковић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Андреју

РЕЧ АУТОРА

Нигде се историја, као на овим просторима, није поиграла са судбинама људи и догађајима значајним за обликовање идентитета једног народа. Код нас су деценијама креирани лажни хероји и великаши, толико студиозно и квалитетно да су данас лажи постале дубоко укорееена истина. Ова књига је посвећена управо једној таквој личности.

Генерал Петар Живковић био је један од најмоћнијих људи прве половине двадесетог века. Човек према коме су били обазриви и најмоћнији политичари тог времена, као и чланови краљевских домова. Са друге стране, шира јавност углавном не зна ко је генерал Петар Живковић, а онај мањи део који *йонешџио зна*, има став: „Зашто би побогу неко о њему писао књигу?“.

За ове друге, сада је касно.

Књига је написана!

И она није само сведочанство о једној невероватној личности, што ћете читањем сазнати, већ је и једно својеврсно путовање кроз турбулентну историју прве половине двадесетог века Србије.

Ово је путовање између мира и рата, клевета и истине, храбрости и кукавичлука, лојалности и издаје, части и сплеткарења... ово је путовање кроз живот генерала Петра Живковића.

Више од пола века генерал Петар Живковић се сводио, због оних који *йонешџио знају*, на два понижавајућа надимка: једним се алудирало на његово сексуално опредељење, а другим надимком су имплицирали да је био потпуно неспособан чак и да отвори капију у ноћи Мајског преврата.

Тако је и од својих савременика описиван као:

„Човек осредњих интелектуалних способности, али никад ништа није ни радио ни читао, те је имао врло примитивну културу, и скоро без икакве ерудиције. Недостајало му је апсолутно све да дође на оне положаје на које је касније долазио.“¹

Истражујући грађу за ову књигу, нигде се није доводило у питање његово понашање, култура и манири. Напротив, постоји низ доказа који говоре управо о префињеном понашању генерала Живковића. У књизи која је пред вама, видећете низ сведочанстава страних новинара (*Њујорк тајмса*, *Дојче алјемајне цайтунга* и др.) који су изненађени изгледом, понашањем и изражавањем генерала Живковића.

Поред тога, прочитаћете о изузетној енергији и преданости коју је улагао у послу, било да је то функција премијера, министра или председника Југословенске националне странке у Југославији, и емиграцији.

Напослетку, генерал Петар Живковић је написао стручну књигу *Коњица у маневарском рају* која је објављена 1924. године. С обзиром на наратив књиге и посебно погледе у правцу развијања коњице у будућности, искључујем могућност да је неко други писао књигу у његово име.

Не смемо никако заборавити ни чињеницу да је током свог живота генерал Петар Живковић записивао своје забелешке које су касније коришћене за његове мемоаре *Сећања 1903–1946* које је приредио Александар Животић.

Управо ова књига била је основ мог истраживања. Генерал Петар Живковић је о неким догађајима писао доста детаљно, попут Мајског преврата. Ту сам се трудио да пронађем што више извора и литературе са којом бих упоредио његове исказе и покушао да читаоцима дам на увид обе, или више страна једног догађаја. Са друге стране, постоји и много „празнина“ у тим мемоарима, неке су настале, претпостављам, са намером генерала Петра Живкови-

¹ Панта Драшкић, *Мемоари*, Српска књижевна задруга, Београд, 1990.

ћа, попут његовог детињства, улоге у Солунском процесу, суђењу Кочи Радовановићу за клевету итд.

Недостају и записи од априла 1941. до краја 1943. године, које је из неких разлога генерал Петар Живковић одвојио од остатка грађе и дао на чување Благоју Тарфиловићу, трговцу из Каира. Уз напомену да те записе преда његовом брату генералу Димитрију Живковићу, у случају да се њему нешто деси. Приређивач очигледно није успео да пронађе овај део записа, тако да смо ускраћени за његово виђење једног значајног периода за Краљевину Југославију у емиграцији.

Све наведене празнине покушао сам да надоместим адекватним изворима, новинским чланцима и литературом која је обрађивала те периоде и објашњавала улогу генерала Петра Живковића у њима.

Током истраживања те грађе, појавило се доста интересантних детаља везаних за генерала Живковића, па ћете тако сазнати како је проглашен почасним грађанином Новог Сада, Врњачке Бање и првим грађанином острва Брач.

Такође да је одликован са чак тридесет и три ордена, и то од: Србије, Црне Горе, Бугарске, Француске, Грчке, Румуније, Чехословачке, Пољске, Белгије и Летоније.

Захваљујући Архиву Југославије, књига је обogaћена великим бројем фотографија које прате живот генерала Петра Живковића од дечачких дана, па до саме смрти. Велики део фотографија сада је први пут пред очима јавности.

Документација и чланци прате и поткрепљују заиста богату, биографију генерала Живковића.

Након књиге о принцу Ђорђу Карађорђевићу и Радомиру Пашићу, ова књига о генералу Петру Живковићу долази као наставак истраживања личности које су својим животима и делима обележиле важне тренутке наше историје. Неко би рекао да је ово наставак књига о личностима из наше историје, које се данас перципирају као негативне.

Чак и да је тако, не заслужују ли и оне истину?

Наиме, постоји једна неоспорна веза између јунака мојих последњих књига: све их повезује чињеница да су на различите начине били жртве комунизма.

Генерала Петра Живковића су комунисти називали *Демоном Југославије у шињелу*, наводили су да је током своје владавине био одговоран за смрт на стотине комуниста, да их је јурио и протеривао из Југославије.

Како је одласком у емиграцију 1941. године избегао њихову *руку њравде*, иако осуђен у одсуству, током суђења генералу Дражи Михаиловићу на стрељање, решили су да му се освете постхумно, стварајући од њега једног од главних негативца наше историје.

Сматрам да је то још један разлог више да закорачите у ову историјску авантуру, где ћемо се сусрети са истином која није увек једноставна, али је, несумњиво, неопходна.

На крају, посебну захвалност желим да искажем др Бојану Димитријевићу из Института за савремену историју, који је рецензент ове књиге и господину Зорану Колунџији, уреднику издавачке куће Прометеј, на великој подршци и разумевању.

ОФИЦИР

Штуре су информације о детињству Петра Живковића, оно што се може пронаћи јесу углавном основне информације, које су тек дотакнуте од стране историчара и писаца. Куриозитет су неколико интервјуа које је Петар Живковић давао новинарима током периода обављања функције председника Краљевске владе. Међутим, очигледна је жеља генерала Живковића, или самог новинара, а можда и обојице, да се ствари улепшају, а генерал Петар Живковић приближи елити којој је сада припадао.

Наиме, Петар Живковић је рођен 5. фебруара 1879. године у Неготину, као син домаћице Саре и казанције Раке. Овде сви историчари и новинари додају да је живео у сиромашној породици, која се борила да прехрани своју децу.

Међутим, у једном од горепоменутих интервјуа генерал Петар Живковић наводи да је рођен у угледној породици, и додаје: „Када говоримо о угледним грађанима тог периода, треба знати да су грађански сталеж у то доба у Србији сачињавали само трговци, занатлије и мали број личности интелектуалних професија.“

У истом интервјуу се наводе и информације да је породица водила порекло из околине Тетова у Западној Македонији, по другим информацијама његова мајка Сара је била пореклом из Тетова, а отац Рака из Неготина.

„Његов отац Рака, казанција и трговац, настојао је да својој деци, а њих је било прилично на броју, да што је могуће савременије образовање. Добро ситуиран, он је за то имао и све могућности. Основну

Петар Живковић као дечак

Извор: АЈ 377 853 91

школу завршио је у родном Неготину, док је као врло добар ђак Петар Живковић у Зајечару положио гимназијску матуру. Носио се мишљу да студира медицину; отишао је међутим у Војну академију у Београду, из које је после завршених студија изашао као одлично свршени потпоручник младе српске војске која се још тада почела интензивно спремати на велике подвиге.²

Овај део је такође контрадикторан, по свим другим изворима Петар Живковић није одустао од медицине, већ је основни разлог била лоша финансијска ситуација породице, која није могла да финансира његово школовање.

Зашто се определио за војни позив, уместо медицине која је била његова велика жеља, одговор даје и његов пријатељ Анто-

није Антић у својим записима:

„Он се одлучио за Војну академију након завршене гимназије, а не након завршеног шестог разреда гимназије, како су то углавном чинили младићи који су се опредељивали за војни позив, иако је првобитно желео да студира медицину. Од те намере је одустао из материјалних разлога и определио се за војну каријеру.“³

У периоду када се Петар Живковић одлучује да упише Војну академију, краљ Милан Обреновић започео је трансформацију војске, тј. прелазак из народне у стајаћу. Шта значи прелазак из народне у стајаћу војску? То значи да је успостављен војни систем и

² Интервју за лист *Време* од 6. јануара 1930. године.

³ Антоније Антић, *Белешке*, Зајечар, 2010. стр. 125–126.

Петар Живковић као ђака

Извор: АЈ 377 853 61

служење војног рока. Дотадашњу „Народну војску“ је чинио народ коме је подељено оружје и који би се у случају потребе одазивао на позив. Нова организација војске захтевала је и велике реформе. Касарне и смештај, униформе, оружје и оруђе, организацију хране итд.

Ипак, једна од најбитнијих реформи била је везана за образовање официрског кадра који је недостајао за овакву организацију. Најпростијим речима, било је потребно произвести што већи број официра за што мање време.

Зато је донета одлука да се повећа број ђака који ће бити приман у свакој класи на Војној академији, као и да се скрати школовање официра. Ова реформа војске помогла је и Петру

Живковићу да се лакше упише и брже заврши академију:

„Школовање у Војној академији, које је било убрзано због потребе да се у што краћем временском периоду произведе што већи број официра, завршио је 30. септембра 1899. године, када је промовисан у чин коњичког потпоручника.“⁴

На Војној академији Петар Живковић се није издвајао, нити је показивао посебну иницијативу у било којој области. Може се рећи да је био осредњи ђак, а као такав је и завршио школовање:

⁴ Војни архив, Досијеи персоналних података, кутија 2069, документ 506, Петар Живковић.

„Војна академија је била респектабилна наставна установа у којој се у мери тадашњих европских искустава давала највиша војничка спрема, али и општа култура уз учење више страних језика тако да су се млади српски официри брзо исказали као приказивачи или преводници најактуелнијих дела или новости из иностранства. У току школовања питомци су морали да савладају тридесет предмета. Од општих предмета слушали су математику, нацртну геометрију, физику, основе механике, хемију, географију, општу историју, српски језик и стилистику. Општу историју предавао им је професор Велике школе, Јован Ђорђевић. Редовни професори универзитета, браћа Богдан и Павле Поповић, предавали су француски и немачки језик. Хемију је предавао др Марко В. Николић управник државне лабораторије. Математику и нацртну геометрију су им предавали Стеван Давидовић, редовни професор и др Ђорђе Петковић. Српски језик је предавао Живко С. Поповић, редовни професор. Могло би се слободно рећи да су млади питомци имали за професоре оно најбоље што је Београд тог времена могао понудити.

Од уже војних предмета слушали су тактику, основне стратегије, фортификацију, развој наоружања (наука о оружју), артиљерију, премеравање са крокирањем, егзицирна правила за пешадију, артиљерију и коњицу (посебно за сваки род), пионирску службу, вожење с јахањем, прописе о устројству војске и администрације, службена правила, упуте и прописе за пољску службу, историју ратне вештине, хипологију, борење (мачем и ножем).

Поред ових предмета учили су војну хигијену, имали часове гимнастике и пливања. Професори из ових предмета били су тада елитни официри српске војске.“⁵

Петар Живковић је, након успешно положених испита, завршио школовање и промовисан у свој први официрски чин – коњичког потпоручника:

„Од 88 питомаца 30. класе Ниже школе Војне академије који су успешно завршили школовање, Петар Живковић је био 19. у рангу. Прве официрске кораке начинио је у Нишу, обављајући почетну официрску дужност водника у Првом коњичком пуку *Обилића*. На

⁵ Миле Бјелајац – Предраг Трифуновић, *Између војске и политишке – Биографија генерала Душана Трифуновића (1880–1942)*, Институт за новију историју Србије, Београд, 1997.

тој дужности се задржао пуне три године, до новембра 1902. године. Уследила је прекоманда у Београд на место водника у коњичком ескадрону Краљеве гарде. На том месту је 22. фебруара унапређен у чин поручника.“⁶

Врло брзо потпоручник Петар Живковић добија прекоманду, и то у најелитнију јединицу војске Краљевине Србије, у Гарду. Данас је познато да је до те прекоманде Петра Живковића из Ниша у Београд дошло залагањем његовог школског пријатеља, поручника Антонија Антића, идејног творца атентата на краља Александра и краљицу Драгу Обреновић.

Завера је у том тренутку већ толико узела маха да су завереници били довољно моћни да прекомандама лојалних и способних људи за одређене позиције, углавном унутар Гарде, плету мрежу око краљевског пара. Тако, када је Антоније Антић сазнао од командира коњичког ескадрона Краљеве гарде мајора, Војислава Блазнавца, да постоји упражњено место водника у његовом ескадрону, одмах се сетио свог пријатеља потпоручника Петра Живковића. Пре тога је сам Блазнавац препоручио команданту Гарде да се у ескадрон доведу синови генерала Саве Грујића, али то је краљ Александар Обреновић лично одбио, вероватно из нетрпељивости према њиховом оцу Сави, истакнутом радикалу. Мајор Блазнавац је након залагања Антонија Антића поднео команданту Гарде, потпуковнику Ђорђу Ђорђевићу, нови захтев за пријем у Гарду потпоручника Петра Живковића из Ниша, а краљ Александар се сложио са тиме.

„Антић је на њега рачунао не само као на школског друга и колегу већ и као на политичког истомишљеника, пошто су обојица потицали из либералских породица. Према сопственим сведочанствима, као и према Антићевим речима, Живковић је био незадовољан премештајем јер није крио своје антипатије према краљевском пару. Антић га је умирио речима да постоји завера, у коју намерава да га укључи. Живковић је одмах пристао, под условом да нико други то

⁶ Војни архив, ДПП, кутија 2069, документ 506, Петар Живковић.

не сазна. Ипак, Антић је одмах о томе обавестио свог ујака Ђорђа Генчића и капетана Драгутина Димитријевића Аписа.“⁷

Сећања Петра Живковића почињу управо од те 1902. године и његовог премештаја у Краљевску гарду, по његовом сведочанству он у тренутку прекоманде није био упознат за завером, штавише сматрао је да прекоманду добија заслужено, као један од најбољих младих официра. Ево како је он то записао у својим мемоарима:

„Као млад коњички потпоручник у трећој години официрске службе септембра 1902. године премештен сам из Првог коњичког пука „Обилић“ из Ниша у ескадрон Краљевске гарде. Од женидбе Краља Александра Обреновића нерасположење према њему због исте, нарочито се осећало у официрском кору. Официри су сматрали као и цео народ да је понижен, што је његов Краљ попео на престо Драгу која је била много старија од њега (15 година) поред тога кад је напустила положај дворске даме код Краљице Наталије, уживала је врло рђаву репутацију у Београду јер су се многи хвалили, да су са њом били у интимној вези (Павле Маринковић, Ђока Ђорђевић коњички потпуковник и други).

Зато из горе наведеног мој премештај за Краљеву гарду није ме обрадовао, иако је то било нарочито одликовање пошто су ме у Гарду преместили не по протекцији већ на захтев Команданта Краљеве гарде као једног од најбољих младих коњичких официра у Нишу. Кад сам одлазио из Ниша официри из коњичке бригаде, после заједничке вечере, испратили су ме на станицу. При испраћају биле су упадице од мојих другова мени овако: – Идеш да служиш Курву! Може се замислити, какво је било моје расположење, што одлазим у Краљевску гарду, место да се радујем. У то доба ми није било ништа познато, да ли је у Београду већ постојала међу млађим официрима завера против Краља Александра и Драге.

По мом доласку у Београд дуго се нисам у истом задржао, већ цео Двор је кренуо за Ниш новембра 1902. где је Краљ провео своју славу Светог Николу, те зато сам и ја морао са ескадроном да одем у Ниш. Јануара 1903. вратили смо се у Београд.“⁸

⁷ Петар Живковић (приредио Александар Животић), *Сећања 1903–1947*, Зајечар, 2016.

⁸ Исто.

После само неколико месеци проведених у Гарди, долази и прво унапређење Петра Живковића у чин коњичког поручника. Свега једна четвртина из његове класе је унапређена због ограничење у буџету. Свакако је унапређен због тога што је био Гардијски официр, и овде видимо прве бенефите које Живковић остварује за себе служећи Двору:

„На дан прогласа Краљевине, 22. фебруара, била је приређена вечера у двору за дипломатски кор, те су тој вечери присуствовали сви гардијски официри. Тoga сам дана произведен за поручника. Моја класа је имала око 80 питомаца али због буџета производство је било делимично, тако да је произведено свега 20 а ја сам био 15. у рангу. После вечере, када су Краљ и Краљица држали серкл са гостима, пришла је групи гардијских водника Краљица Драга и честитала ми чин са речима:

– Честитам вам чин и желим да се угледате на поручника Младена Лукићевића кога смо послали у Русију и на Свету Маринковића, који је отишао на Вишу школу, па и ви да пођете њиховим путем.

После вечере сам са још неколико мојих другова (Бошко Пачић, Данило Бели Марковић и др) отишао из двора код Коларца. Били смо расположени и у гардијској парадној униформи. У десној сали кафане Коларац заузели смо један сто у близини кога се налазио сто са више млађих официра мојих другова из гимназије (Анта Антић, Јова Мирчић, Бора Јанчић и др.) који су старији по класи од мене (28 класа) јер су отишли у Војну Академију из 6 разреда а ја са матуре. Као стари пријатељи и другови они су ми у шали добацили са свог стола: – Лако је теби, ти си сада у Гарди, па си добио поручнички чин као такав итд. Ја сам на то одговорио: – Јесте довела ме је да је чувам, показујући на слику Краљичину која је висила на зиду преко пута мога стола. Поменути официри били су већ у завери, а ја о томе ни појма нисам имао. Зато ми приђе Анта Антић и рече: Ћути и пази шта говориш; упитао ме, кад можемо да се видимо. Ја сам му заказао, не знам тачно дан, у касарни кад сам био дежурни, пошто смо тада могли да разговарамо. Знам да је то било марта месеца. Кад је Антић дошао уговореног дана разговарали смо опште о Краљу Александру, Драги и њиховој женидби. Ја сам том приликом рекао, да се осећам врло неугодно, што сам у Краљевој гарди и радо бих исту напустио само кад се то не би рђаво тумачило. Рекао сам му да су ме нарочито

револтирали поједини поступци краљевског пара када сам их пратио у партији на разним излетима, које су правили у фијакеру ван вароши (Љубе се у мом присуству, подофицира и војника, што је јако рђаво утицало на нас). Једном у Нишу кад смо изашли у шетњу ка Нишкој бањи сишли су са кола и ишли пешке. Краљица се пренемагала, да не може да пешачи, а Краљ је пред свима нама рекао: – Хајде, хајде, мораш да шеташ, па ће бити беба. То је било после оног фамозног њеног порођаја, и тд.

Кад сам све то испричао Антићу, онда ми он отворено рече, да неће дуго ово трајати, има завера међу официрима и да ће с њима брзо бити свршено и ако желим, могу и ја ступити у заверу. На ово сам му одговорио, ако је тако одмах ступам и готов сам, да све учиним, што стоји до мене, али под условом да никоме ништа не говори о мени, јер сам гардијски официр, а све ћу урадити што ми буде казао, јер сам га сматрао као мог најбољег друга и пријатеља из школе.⁹

Драгиша Васић је у својој књизи посвећеној Мајском преврату, под називом *1903.*, овако описао долазак потпоручника Петра Живковића у Београд:

„Задатак око придобијања гардијских официра на дворској служби био је један од најтежих. Морало се радити најобазривије, јер је најмањи погрешан корак у овом послу могао изазвати недогледне последице. Први покушај који су учинили био је са синовцима генерала Саве Грујића, које је најпре требало придобити, па затим из коњице, у којој су служили, протурити у гарду. Придобијање њихово олакшала је, умногом, њихова најстарија сестра Мара Грујић, утичући на браћу да слободно приђу друштву незадовољних официра, са којима се она у свему слагала, одабирајући њихове тежње. А пристанак ове двојице официра био би од значаја још и због тога што би се тако и преко синова задобио и сам генерал, увек врло утицајан члан радикалне странке. Чим су браћа Грујићи потписала списак, њихова сестра отпутовала је оцу у Цариград, где се он као посланик на турском двору налазио, те му саопштила шта се у Београду спрема. За то време и за ступање његових синова у гарду био је ангажован мајор Блазнавац, рођак краљев и командир ескадрона краљеве гарде. Иако ни слутио није зашто их за гарду препоручује, он је као добар човек и друг, уз

⁹ Петар Живковић (приредио Александар Животић), *Сећања 1903–1947*, Зајечар, 2016.

то лепо расположен према Грујићима, добро одгојеним младим људима, одмах пристао да се за њих заузме. Али, и поред најбоље воље и великог заузимања Блазнавчевог, успех није дошао, јер је краљ одбио његову молбу са разлогом што му се генерал чинио подозривим и несигурним. После овога неуспеха, и по други пут преко мајора Блазнавца, завереници су покушали са једним од официра из унутрашњости, за кога се поуздано рачунало да ће завери прићи. Овај покушај испаде им повољно, јер је убрзо објављен нови распоред о премештају коњичког потпоручника Петра Живковића за водника краљеве гарде. Онога дана кад је овај официр стигао на београдску железничку станицу, дочекао га је поручник Антић. Сместа, после поздрава, Живковић је стао да нагађа краља, краљицу и оне који су га преместили, питајући свога друга шта ће он уопште у гарди кад му тамо није место.“¹⁰

Испоставиће се да му је судбински место било баш ту на Двору, и да ће овај премештај његову војничку, касније и политичку каријеру довести до неслућених висина.

¹⁰ Драгиша Васић, 1903., Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003.

Сѣари двор, улаз из улице Краља Милана